

VYUŽITÍ PRVKŮ ZDRAVOTNÍ TV PŘI VÝUCE ČESKÉHO JAZYKA NA 2. STUPNI ZŠ

Bc. Kateřina Raková

V této kapitole předkládáme současným i budoucím pedagogům metodické listy, ve kterých propojujeme prvky zdravotní tělesné výchovy s běžnou výukou českého jazyka na 2. stupni základních škol. Přinášíme celkem čtrnáct nápadů na aktivity, jejichž smyslem je procvičit a zopakovat již probrané učivo českého jazyka. Děje se tak pomocí jednoduchých kompenzačních cviků, cíleně zaměřených na oblast držení těla.

Jednotlivé metodické listy jsme uspořádali co nejpřehledněji. Snažili jsme se o stručný popis jednotlivých cvičení, který jsme navíc pro lepší představu graficky doplnili o obrázky jednotlivých cviků. Záměrně jsme zvolili jednoduché aktivity, které jsou snadné na přípravu i realizaci. Samotné provedení jednotlivých aktivit je také časově nenáročné, což usnadňuje jejich zařazení do výuky. U každého metodického listu uvádíme doporučený ročník pro realizaci cvičení, avšak toto doporučení není závazné a vyučující si sám může rozhodnout, pro kterou třídu danou aktivitu s cílem zopakování učiva využije.

Metodické listy doporučujeme využívat v rámci tělovýchovných chvil, které nejenže příznivě působí na zdraví žáků, ale navíc přináší odklonění od stereotypní výuky a mohou tak zvýšit jejich zájem o danou problematiku českého jazyka.

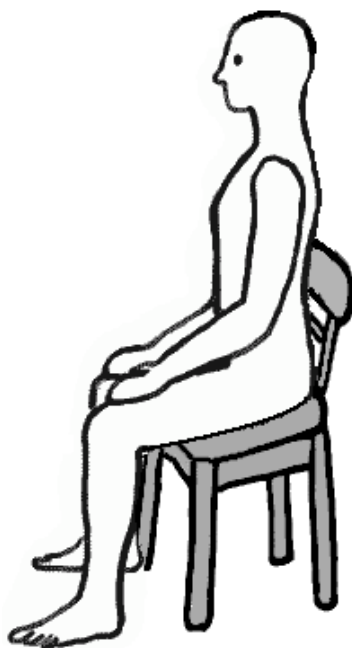
Vzpřímený sed

Většina cviků, které uvádíme v navržených metodických listech, vychází z pozice vzpřímeného sedu na židli. Snažíme se tak prvky zdravotní tělesné výchovy začlenit do běžné výuky a využít přitom klasické vybavení školní třídy.

Hned na začátek bychom rádi seznámili uživatele metodických listů s popisem vzpřímeného sedu, doplněným o názorný obrázek.

Vzpřímený sed (Obrázek 6):

- Záda jsou narovnaná, opřená o sedadlo.
- Hlava hledí zpříma.
- Ramena uvolněná, stlačená dozadu a dolů.
- Dolní končetiny rozkročené, kolena ohnutá do úhlu 90°.
- Ruce na kolena.

Obrázek 6. Vzpřímený sed

URČI SLOVA OHEBNÁ x NEOHEBNÁ

Doba trvání: 5 min.

Náročnost přípravy: ●○○

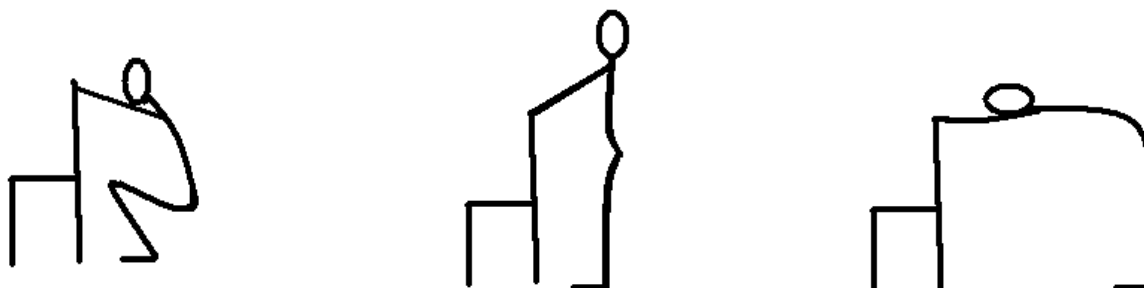
Učivo: Slova ohebná a neohebná, mluvnické kategorie.

Ročník: 6.

Pomůcky: Zásobník vět a slov.

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk, zdravotní tělesná výchova.

Provedení: Vyučující čte různá slova (věty), žáci pomocí cviků určují, zda se jedná o slovní druh ohebný nebo neohebný. Výchozí pozicí je dřep za židlí, ruce na opěradle. Při slově neohebném přechází žák do stoje spojného - hlava vzpřímená, šíje protažená vzhůru, ramena spuštěna do zadu a dolů, břicho zatažené, pánev podsazená, ruce jsou stále na horní části opěradla. Při slově ohebném přechází žák do hlubokého předklonu, hlava v prodloužení paží, ruce jsou taktéž stále na horní části opěradla (Obrázek 7.). Jednotlivá slova mohou žáci dále blíže specifikovat (např. určit jejich slovní druh, mluvnické kategorie, atd.).

Obrázek 7. Dřep, stoj spojný, hluboký předklon.

Příklady slov: *dům (O), at' (N), ona (O), utíkat (O), nebo (N), včelí (O), pod (N), au (N), slon (O), několikátý (O), na (N), ani (N), krásný (O), ten (O), ...*

Chyby v provádění cviku: hlava v předklonu nebo záklonu, předsunutá ramena, prohnutá záda, pokrčená kolena.

URČÍ SLOVNÍ DRUH

Doba trvání: 5 – 10 min

Náročnost přípravy: ●○○

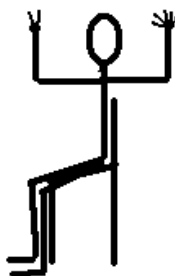
Učivo: Určování slovních druhů ve větě jednoduché.

Ročník: 6. a 7.

Pomůcky: Zásobník vět.

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk, zdravotní tělesná výchova, dějepis.

Provedení: Žáci sedí v lavicích na židli. Výchozí pozicí je vzpřímený sed, pokrčit upažmo, předloktí svisle vzhůru. Vyučující čte věty s dějepisným tématem. U každého slova žáci ukazují na prstech čísla, která odpovídají jednotlivým slovním druhům (Obrázek 8). Pro kontrolu správnosti může učitel vždy vyvolat jednoho žáka, který nahlas vysloví název slovního druhu. Alternativní cvičební pozicí může být vzpřímený sed, vzpažit zevnitř nebo vzpažit.

Obrázek 8. Vzpřímený sed, pokrčit upažmo, předloktí svisle vzhůru, na prstech čísla.

Příklady vět: *První(4) záznam(1) o(7) sportovním(2) klání(1) na(7) počest(1) boha(1) Dia(1) pochází(5) z(7) roku(1) 776(4) před(7) našim(3) letopočtem(1). Konaly(5) se(3) ve(7) městě(1) Olympii(1) jednou(4) za(7) čtyři(4) roky(1) v(7) čase(1) prvního(4) úplňku(1) po(7) letním(2) slunovratu(1). V(7) tomto(3) období(1) byl(5) po(7) celém(2) Řecku(1) vyhlášen(5) mír(1) a(8) vstup(1) na(7) závodiště(1) se zbraní(1) byl(5) trestán(5). Z(7) počátku(1) se(3) závodilo pouze v(7) jednoduchém běhu(1) na(7) délku(1) stadiónu(1), také(6,9) ve(7) skoku(1) do(7) výšky(1) a(8) do(7) dálky(1), v(7) zápolení(1), v(7) jízdě(1) na(7) koních(1), šplhu(1), v(7) hodů(1) oštěpem(1) či(8) diskem(1) a(8) v(7) dalších(2) disciplínách(1)* (<http://www.minutasencyklopedii.cz/index.php?minuta=52>).

Chyby v provádění cviku: hlava v předklonu, předsunutá ramena, lokty příliš nízko nebo vysoko, prohnutí v bedrech

DOPLŇ SPRÁVNOU KONCOVKU -I/-Y

Doba trvání: 5 – 10 min.

Náročnost přípravy: ●○○

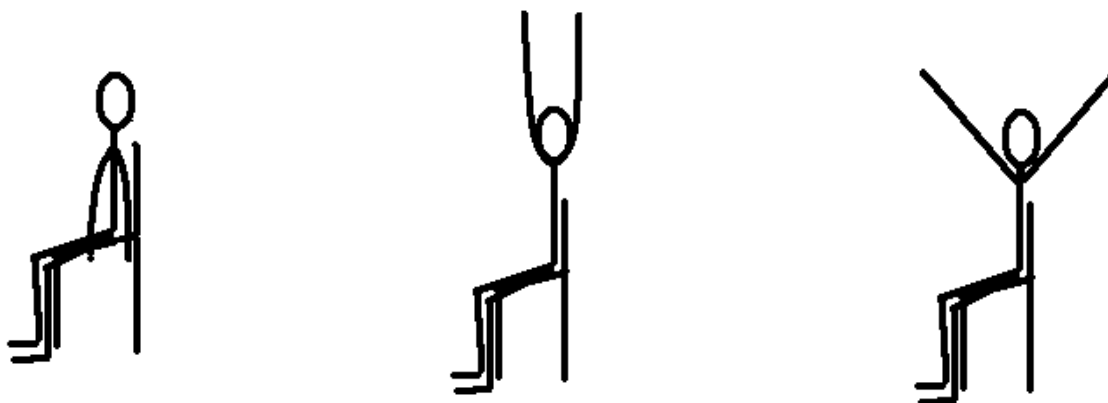
Učivo: Podstatná jména s koncovkami -i/-y.

Ročník: 6. a 7.

Pomůcky: Zásobník slov.

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk, zdravotní tělesná výchova.

Provedení: Žáci sedí v lavici na židli. Základní pozicí je vzpřímený sed, paže volně podél těla. Vyučující čte podstatná jména a žáci pomocí cviků určují jejich koncovky. V případě, že se v koncovce píše měkké -i, žáci vzpaží. Jestliže se v koncovce píše -y, žáci vzpaží zevnitř. Oba cviky vizuálně napodobují grafiku psaní -i/-y (Obrázek 9). Svou volbu mohou žáci ústně zdůvodnit. Toto cvičení lze využít také k procvičení pravopisu koncovek přídavných jmen, procvičení vyjmenovaných slov aj. Alternativou může být provádění tohoto cviku ve stoje.

Obrázek 9. Vzpřímený sed, paže podél těla, vzpažit, vzpažit zevnitř.

Příklady podstatných jmen: *krotil lvy, včely na poli, s orly a sokoly, prodával noviny a časopisy, vrby a topoly, mluvil s Rusy a Španěly, obrazy a olejomalby, pěnkavy a kosi, podzimní mrazy, území jižní Moravy, o příteli Janovi, moderní stavby, na větvi, české přísloví, červi a žížaly, filmy, ...*

Chyby v provádění cviku: Hlava v předklonu, ohnutá záda, prohnutí v bedrech.

POZNEJ STUPEŇ PŘÍDAVNÉHO JMÉNA

Doba trvání: 5 – 10 min

Náročnost přípravy: ●○○

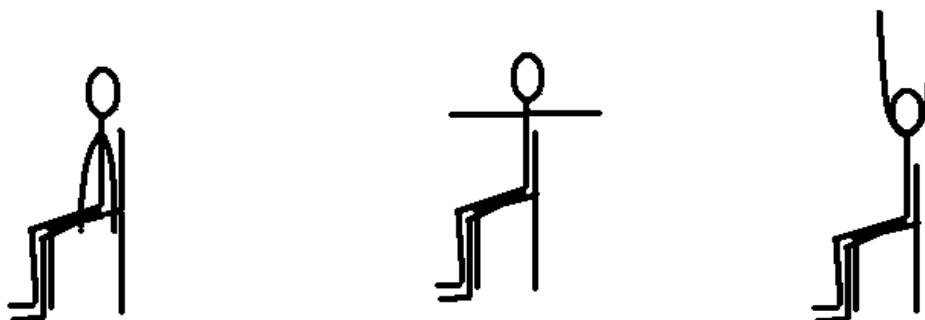
Učivo: Stupňování přídavných jmen, mluvnické kategorie.

Ročník: 6. a 7.

Pomůcky: Zásobník přídavných jmen.

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk, zdravotní tělesná výchova.

Provedení: Žáci sedí v lavicích na židli. Výchozí pozicí je vzpřímený sed, paže volně podél těla. Vyučující čte různá přídavná jména a žáci určují jejich stupeň. Určování doprovází následujícími pohyby: 1. stupeň – vzpřímený sed, paže volně podél těla (základní pozice), 2. stupeň – vzpřímený sed, upažit, 3. stupeň – vzpřímený sed, vzpažit (Obrázek 10). Učitel vždy jednoho žáka vyvolá a ten k danému přídavnému jménu určí jeho mluvnické kategorie (pád, číslo, rod, vzor). Alternativou k provádění tohoto cvičení může být pozice ve stoje, avšak musíme dbát na správné držení těla, tedy hlava musí být vzpřímená, šíje je protažená vzhůru, ramena spuštěna do zadu a dolů, břicho zatažené, pánev podsazená.

Obrázek 10. Vzpřímený sed, paže podél těla, upažit, vzpažit.

Př. přídavných jmen: *vroucí voda (1. stupeň, 1. pád, č. j., ženský rod, vzor jarní), ryzejšího charakteru (2. stupeň, 2. pád, č. j., mužský rod, vzor mladý), zvučným hlasem (1. stupeň, 7. pád, č. j., mužský rod, vzor mladý), nejbělejšímu domu (3. stupeň, 3. pád, č. j., mužský rod, vzor jarní), větším městem (2. stupeň, 7. pád, č. j., střední rod, vzor mladý), nejlepší závodník (3. stupeň, 1. pád, č. j., mužský rod, vzor mladý), včelího medu (1. stupeň, 2. pád, č. j., mužský rod, vzor jarní), ...*

Chyby v provádění cviku: Hlava v předklonu, předsunutá ramena, ohnutá záda, prohnutí v bedrech.

VZORY PŘÍDAVNÝCH JMEN

Doba trvání: 10 - 15 min.

Náročnost přípravy: ●●●

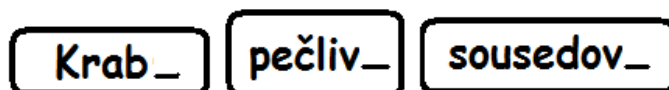
Učivo: Určování vzorů přídavných jmen, určení koncovek.

Ročník: 6. a 7.

Pomůcky: Kartičky s přídavnými jmény, lepicí hmota.

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk, zdravotní tělesná výchova.

Provedení: Vyučující si připraví kartičky s příklady přídavných jmen bez koncovek (Obrázek 11), ty rozdělí do tří stejně početných hromádek a každou hromádku položí na zadní lavice. Poté rozdělí tabuli na tři části, na každou část nakreslí další tři sloupce a nadepíše je vzory přídavných jmen – mladý, jarní, otcův/matčín. Žáci utvoří tři družstva a seřadí se do zástupu na startovní čáru v zadní části třídy. Z družstva vždy jeden žák vybíhá, vezme si vrchní kartičku z hromádky, přečte si přídavné jméno a běží k tabuli umístit jej pomocí lepicí hmoty do správného sloupce dle vzoru. Poté běží zpět do zástupu a předává štafetu dalšímu. Ostatní žáci nesmí radit a opravovat rozhodnutí svých spolužáků. Družstvo, které umístí nejvíce karet ke správným vzorům, se stává vítězným. Soutěž probíhá v běžné třídě, proto je třeba upravit prostory tak, aby se žáci mohli volně a bezpečně pohybovat mezi lavicemi směrem k tabuli a zpět. Tuto soutěžní aktivitu je také možné využít k procvičování i jiných gramatických a pravopisných jevů.

Obrázek 11. Příklady kartiček s přídavnými jmény bez koncovek

Příklady přídavných jmen: *cizí (jarní), bílý (mladý), nový (mladý), včelí (jarní), susedovy (otcův/matčín), Čapkovy (otcův/matčín), krabí (jarní), nový (mladý), hovězí (jarní), Smetanovy (otcův/matčiny), světlovlasý (mladý), známý (mladý), holubích (jarní), vřelý (mladý), dědečkovy (otcův/matčín), zpěvákovy (otcův/matčín), pečlivý (mladý), psí (jarní), sedlákovy (otcův/matčín), ryzí (jarní),...*

POZNEJ DRUH ZÁJMÉNA

Doba trvání: 5 – 10 min.

Náročnost přípravy: ●○○

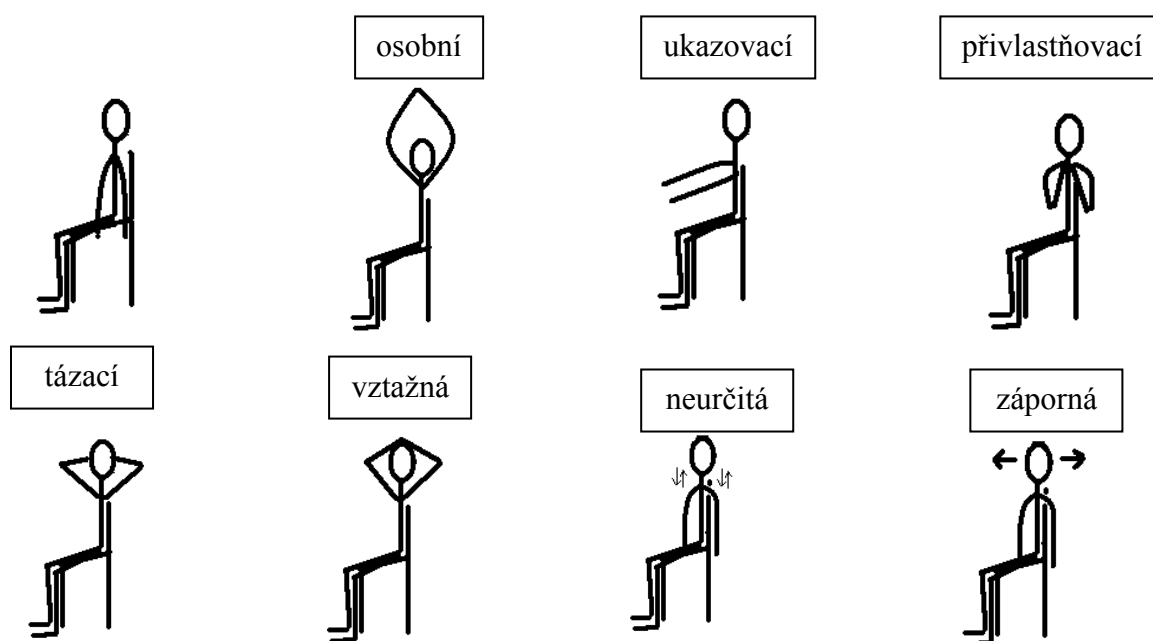
Učivo: Určování druhů zájmen.

Ročník: 6. a 7.

Pomůcky: Text zaměřený na zájmena.

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk, zdravotní tělesná výchova, literární výchova.

Provedení: Žáci sedí v lavicích na židli. Výchozí pozicí je vzpřímený sed, paže volně podél těla. Učitel čte text se zájmeny. Žáci určují druhy zájmen pomocí jednotlivých cviků: osobní – vzpažit, ruce sepnout nad hlavou, mírně pokrčit v loktech (tvar písmene „O“); ukazovací – předpažit; přivlastňovací – skrčit připažmo, ruce ze strany na ramena; tázací – skrčit upažmo vzhůru, ruce v týl; vztažná – skrčit vzpažmo zevnitř, ruce na temeno; neurčitá - paže podél těla, ramena táhnout střídavě vzhůru a dolů; záporná – paže podél těla, pomalé otáčení hlavy střídavě vpravo a vlevo (Obrázek 12). Jednotlivých cvičebních prvků je mnoho, proto doporučujeme jejich častější zařazování z důvodu opakování a bezchybného provedení. Alternativou může být provádění tohoto cvičení ve stoje.

Obrázek 12. Vzpřímený sed, ruce podél těla, vzpažit, ruce sepnout nad hlavou; předpažit, skrčit připažmo, ruce ze strany na ramena; skrčit upažmo vzhůru, ruce v týl; skrčit vzpažmo zevnitř, ruce na temeno; paže podél těla, ramena táhnout střídavě vzhůru a dolů; paže podél těla, pomalé otáčení hlavy střídavě vpravo a vlevo.

Příklady zájmen: *Toho (ukazovací) dne, kdy Dášenska slavila desítidenní výročí svého (přivlastňovací) života, potkala ji (osobní) první veliká událost: když se ráno probudila, shledala k svému (přivlastňovací) úžasu, že vidí – zatím jen na jedno oko, ale ono i jedno oko je, abych tak řekl, veliký krok do světa. Byla tím (ukazovací) tak překvapena, že vykvikla, a toto (ukazovací) památné kviknutí bylo počátkem psí řeči, která (vztažné) se jmenuje štěkání (Čapek, 1983).*

Další příklady zájmen: *ona (osobní), jaký? (tázací), nikdo (záporné), něčí (neurčité), vy (osobní), žádný (záporné), náš (přivlastňovací), onen (ukazovací), cokoliv (neurčité), čí? (tázací), ...*

Chyby v provádění cviku: hlava v předklonu, lokty příliš nízko nebo vysoko, předsunutá ramena, ohnutá záda, prohnutí v bedrech.

VELKÉ NEBO MALÉ PÍSMENO?

Doba trvání: 5 – 10 min.

Náročnost přípravy: ●○○

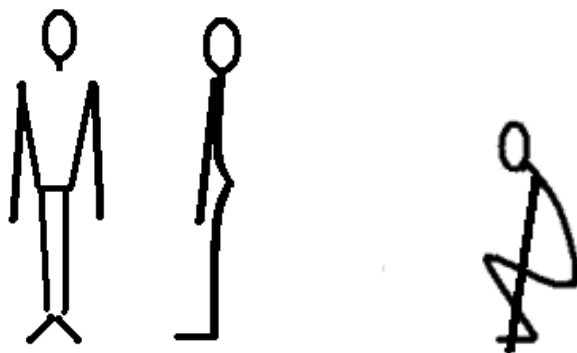
Učivo: Pravopis velkých a malých písmen.

Ročník: 7. a 8.

Pomůcky: Zásobník slov.

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk, zdravotní tělesná výchova, zeměpis

Provedení: Výchozí pozicí je stoj (za židlí, vedle židle) - hlava vzpřímená, šíje protažená vzhůru, ramena spuštěna do zadu a dolu, břicho zatažené, pánev podsazená, paty a špičky u sebe. Vyučující čte různé zeměpisné pojmy, žáci určují, zda se v názvu píše dle pravidel malé písmeno – pak přechází do dřepu, anebo velké písmeno – zůstávají ve stoji (Obrázek 13). Své rozhodnutí pak ústně zdůvodní, navíc jej mohou doplnit o další zeměpisné poznatky (lokalitu, počet obyvatel, hlavní město, atd.). Toto cvičení můžeme soutěžně motivovat, žáci si mohou za každou správnou odpověď připsat bod, žák s nejvíce body může být odměněn kupříkladu jedničkou. Alternativou v provedení může být povyskočení v případě, že v názvu píšeme velké písmeno.

Obrázek 13. Stoj; dřep.

Příklady: *Amerika, mys Dobré naděje, západní Evropa, Dunaj, Ukrajina, slovenské pohorie, Podkrkonoší, Šluknovský výběžek, Norsko, Dálný východ, Divoký západ, Podkarpatská Rus, Pyrenejský poloostrov, Slezsko, Haná, oceán, Sibiř, Rychnov nad Kněžnou, francouzská Riviéra, ...*

Chyby v provedení cviku: hlava v předklonu, předsunutá ramena, ohnutá záda, prohnutí v bedrech.

JAK BYLO SLOVO VYTVOŘENO?

Doba trvání: 5 – 10 min.

Náročnost přípravy: ●○○

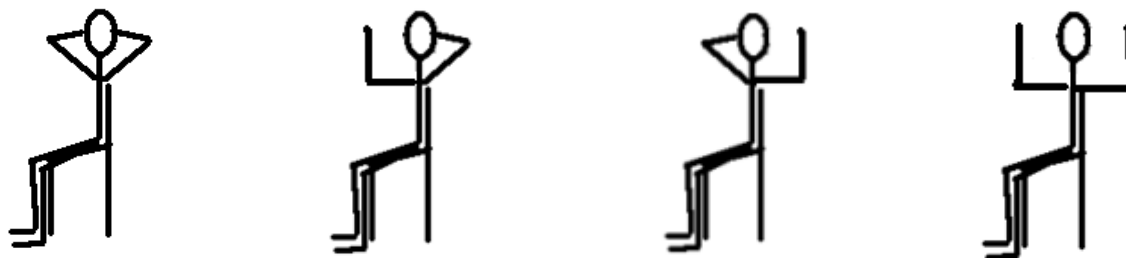
Učivo: Odvozování slov pomocí předpony a přípony.

Ročník: 7. a 8.

Pomůcky: Zásobník slov.

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk, zdravotní tělesná výchova.

Provedení: Žáci sedí v lavici na židlích. Výchozí pozicí je vzpřímený sed, skrčit upažmo vzhůru, ruce v týl. Vyučující čte nahlas slova odvozená, která vznikla přidáním buď jen předpony a přípony, nebo předpony a přípony dohromady. Hlava každého žáka symbolicky představuje kořen slova, proto si ji „drží“ oběma rukama (viz. výchozí pozice). Pokud je slovo odvozeno předponou, žáci pokrčí upažmo pravou, předloktí svisle vzhůru. Naznačí tak předponu před kořenem. Pokud je slovo odvozeno pomocí přípony, pokrčí upažmo levou, předloktí svisle vzhůru. V případě odvození slova pomocí předpony i přípony pak žáci obě paže pokrčí upažmo, předloktí svisle vzhůru (Obrázek 14). Vizualní nápodobou působíme na představivost dětí. Jednotlivé cviky mohou žáci doplnit o slovní výklad (určení kořene slova, vytvořit další nová slova, ...). Alternativou může být provádění tohoto cviku ve stoje.

Obrázek 14. Vzpřímený sed, skrčit upažmo vzhůru, ruce v týl; pokrčit upažmo pravou/levou/, předloktí svisle vzhůru.

Příklady slov: *pra – les, les – ní, nad – les – ní, děl – ník, hokej – ista, ne – přítel, kup – ovat, pra – babička, ná – ram – ek, od – ložit, pře – veliký, cukr – árna, Praž – ák, ...*

Chyby v provádění cviku: hlava v předklonu, předsunutá ramena, lokty příliš nízko nebo vysoko, prohnutí v bedrech.

URČI SPRÁVNĚ PŘEDPONU S- , Z-

Doba trvání: 5 – 10 min.

Náročnost přípravy: ●○○

Učivo: Pravidla psaní předpon s- z-.

Ročník: 7. a 8.

Pomůcky: Zásobník slovních spojení.

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk, zdravotní tělesná výchova.

Provedení: Žáci sedí v lavici na židli. Základní pozicí je vzpřímený sed, pokrčit upažmo dolů, ruce v bok. Vyučující čte nahlas slovní spojení, začínající na předponu s- nebo z-. Žáci určují druh předpony pomocí jednotlivých cviků: vzpažit pravou, úklon vpravo v případě psaní předpony s-; vzpažit levou, úklon vlevo v případě psaní předpony z- (Obrázek 15). Žáci mohou samotné cvičení ústně doplnit. Alternativou může být provádění tohoto cvičení ve stoje.

Obrázek 15. Vzpřímený sed, pokrčit upažmo dolů, ruce v bok; vzpažit pravou, úklon vpravo; vzpažit levou, úklon vlevo.

Příklady slovních spojení: *snesl koš z půdy, zpocené čelo, scházet se, ztratil peněženku, sjednal pořádek, sbil prkna k sobě, zbil nepřítele, schůze, zhlédl zprávy, sklouzl se na ledě, smazal tabuli, zjednal pořádek, sbíral odpad, shrabal spadané listí, zlíl jej déšť, ...*

Chyby v provádění cviku: hlava v předklonu, předsunutá ramena, vysunutá ramena, ohnutá záda, prohnutí v bedrech.

URČI VĚTNÉ ČLENY – VĚTA JEDNODUCHÁ

Doba trvání: 10 – 15 min.

Náročnost přípravy: ●●○

Učivo: Určování větných členů ve větě jednoduché.

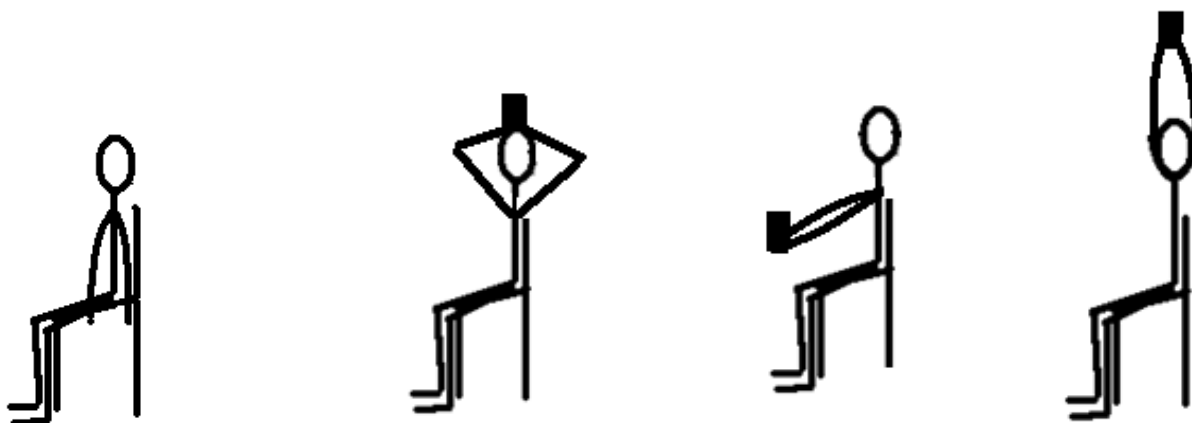
Ročník: 7. a 8.

Pomůcky: Zásobník vět, bílé čtvrtky velikosti A5, černé fixy.

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk, zdravotní tělesná výchova, výtvarná výchova.

Provedení: Vyučující rozdá žákům 6 bílých čtvrtek velikosti A5. Žáci si na tyto čtvrtky napíší zkratky větných členů (Po - podmět, Př - přísudek, Pk - přívlastek, Pt - předmět, Pu – příslovečené určení, Do – doplněk). Poté učitel čte věty a žáci určují větné členy. Vždy si ze svých kartiček vyberou jednu správnou, kterou ukážou pomocí zaujaté cvičební pozice učiteli. Výchozí polohou je vzpřímený sed, paže volně podél těla. Následuje prezentace karty, kdy si učitel může zvolit libovolnou ze tří pozic - skrčit vzpažmo zevnitř, ruce s kartou na temeno; předpažit, kartu uchopit oběma rukama; vzpažit, kartu uchopit oběma rukama (Obrázek 16). Ukázku mohou žáci doplnit a upřesnit slovní odpovědí (určit pád předmětu, druh přívlastku, přísudku atd.) Alternativou může být provádění tohoto cviku ve stoje.

Karty si žáci mohou tvořit průběžně ve chvíli, kdy jednotlivé větné členy probírají v hodinách. Postupně si tak utvoří zásobník zkratkových karet, které pak vyučující může využít k podobnému cvičení, zaměřenému na určování druhů vedlejších vět v souvětí (učivo 8. a 9. ročníku). Tvorbu karet můžeme také propojit s výtvarnou výchovou, pokud necháme žáky zkratky umělecky ztvárnit dle jejich vlastní libosti.

Obrázek 16. Vzpřímený sed; skrčit vzpažmo zevnitř; předpažit, vzpažit.

Příklady vět (<http://www.zsusoudu.cz/docs/projekty/sablony>):

Puč Puz Po Př Puz Pks Pt 7.p
V zimě obvykle automobily jezdí pomaleji a s rozsvícenými světly.

Pks Po Př Pum Pkn Pum Pkn
Unavený poutník seděl ve stínu vrby na břehu potoka.

Po Př Pks Pt 4.p Pks Pt 3.p
Prodavači nabízeli své zboží prvním zákazníkům.

Pks Pum Př Po Pks Pt 7.p
Mezi oběma domy byla zahrada s plaňkovým plotem.

Chyby v provádění cviku: hlava v předklonu, lokty příliš nízko, předsunutá ramena, ohnutá záda, prohnutí v bedrech.

DOKONČI SLOVO

Doba trvání: 10 - 15 min.

Náročnost přípravy: ●●○

Učivo: Pravopisné jevy.

Ročník: 8. a 9.

Pomůcky: Čtvrtky velikosti A4, fixy.

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk, zdravotní tělesná výchova.

Provedení: Žáci se rozdělí do tří stejně početných družstev a seřadí se do zástupu na startovní čáru na konci třídy. Na druhý opačný konec třídy umístí učitel tři bílé čtvrtky velikosti A4 a na každou z nich předepíše jedno písmeno. Po zaznění smluveného signálu vybíhá z každého zástupu vždy jeden žák směrem k papíru a za předepsané písmeno doplní další tak, aby začal tvořit určité slovo dle zadání učitele (např. vytváří podstatné jméno, přídavné jméno, vlastní jméno, sloveso atd.). Poté se žák vrací do zástupu a plácnutím předá štafetu dalšímu. Ten opět vybíhá a doplňuje další písmeno za předchozí dvě. Tímto způsobem se žáci snaží vytvořit celé slovo (Obrázek 17). Na jeho úplné podobě se však předem nedomlouvají. Tuto aktivitu lze pojmut jako soutěž - družstvo, které jako první vytvoří slovo dle zadání, získává bod. Družstvo s největším počtem bodů se stává vítězným. Pro zpestření je možné žákům zadat doplňující úkoly, např. určit mluvnické kategorie slova, vytvořit jeho synonymum aj. Tato aktivita probíhá v běžné třídě, při její realizaci je tedy nutné myslet na bezpečnost a eventuální úpravy prostoru (odsunutí lavic, uložení batohů, aj.).

Obrázek 17. Příklady tvoření slov.

BĚHACÍ DIKTÁT

Doba trvání: 15 min.

Náročnost přípravy: ●●○

Učivo: Pravopisné jevy.

Ročník: 8. a 9.

Pomůcky: Texty diktátu (min. 4 kopie), lepící hmota nebo izolepa.

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk, zdravotní tělesná výchova, občanská výchova.

Provedení: Vyučující si připraví kopie diktátu na různé pravopisné jevy, které pomocí lepící hmoty nebo izolepy umístí volně po třídě (na tabuli, na stěny, na lavice, na dveře, nábytek...). Poté každému žákovi určí, který text bude opisovat, přičemž vzdálenost ke kopiím by měla být pro všechny žáky stejná. Žáci se vydávají ke svým textům, zapamatují si jeho úryvek a vrací se do lavice, kde jej zapíší s doplněnými pravopisnými jevy na papír či do sešitu (Obrázek 18). Tímto způsobem opiší celý text diktátu. Běhací diktát lze pojmout jako soutěž. Rozhodující pro hodnocení je jednak rychlost a přesnost opsání textu, především však správnost doplněných pravopisných jevů. Běhací diktát probíhá v běžné třídě a její speciální úprava není nutná, žáky přesto upozorníme na dodržování bezpečnosti.

Příklad diktátu: *Kolika lidem, kteří z ramp... ..árodního muzea ...hlížejí na shon lidí a aut pod sebou, se asi vybav... ..prání jeho zakladatelů, aby se pro mu...ejní ...bírky našlo místo tiché a klidné, ze všech stran snadno přístupné? Brzy poté, co zahájíte prohlídku jednotlivých sálů, přesvě...číte se o tom, že ...hlédnout při jedné návštěvě úplně všechno lze jenom ...těží. Děti se jako vždycky nejvíc těšil... na slavnou velryb... kostru. Rodiče zase lákal... archeologické nález... kostěných nástrojů starých kultur. V oddělení nerostů pak byl... zaujati třpytivým... drahokam..., hýřícími kouzelnými barvami.... Mezi plaz... vás určitě zaujmou krokodýl.... Za druhé světové války zmizel... z ...anteonu muzea bronzov... velikáni. Naštěstí se však brzy po válce jejich sochy našl... a vrátil... zpět.*

Správná podoba diktátu: *Kolika lidem, kteří z rampy Národního muzea shlížejí na shon lidí a aut pod sebou, se asi vybaví přání jeho zakladatelů, aby se pro muzejní sbírky našlo místo tiché a klidné, ze všech stran snadno přístupné? Brzy poté, co zahájíte prohlídku jednotlivých sálů, přesvědčíte se o tom, že zhlédnout při jedné návštěvě úplně všechno lze jenom stěží. Děti se jako vždycky nejvíce těšily na slavnou velrybí kostru. Rodiče zase lákaly archeologické*

nálezy kostěných nástrojů starých kultur. V oddělení nerostů pak byli zaujati třpytivými drahokamy, hýřícími kouzelnými barvami. Hmyzí svět každého okouzlí zejména pestrými motýlími křídly. Mezi plazy vás určitě zaujmou krokodýli. Za druhé světové války zmizeli z Panteonu muzea bronzoví velikáni. Naštěstí se však brzy po válce jejich sochy našly a vrátily zpět (<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10168938272-diktat/>).

Obrázek 18. Běhací diktát.

POMĚRY MEZI VĚTAMI

Doba trvání: 10 - 15 min.

Náročnost přípravy: ●●○

Učivo: Poměry mezi hlavními větami v souvětí.

Ročník: 8. a 9.

Pomůcky: Zásobník vět, kartičky se symboly poměrů.

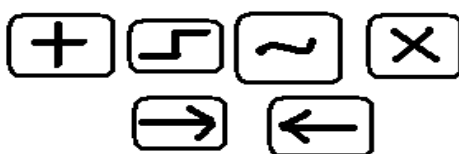
Mezipředmětové vztahy: český jazyk, zdravotní tělesná výchova,

Provedení: Vyučující si připraví kartičky (Obrázek 19) se symboly poměrů mezi větami (Tabulka 2), každý druh v několika provedení. Tyto kartičky pak viditelně rozmístí po třídě – na zem, na lavice, na nábytek, atd. Žáci se volně rozmístí do prostoru. Poté učitel přečte souvětí a žáci se rozprchnou po třídě a hledají příslušný symbol poměru. Za každý správně určený poměr si přičtou jeden bod, žák s nejvíce body se stává vítězem a může být ohodnocen kupříkladu jedničkou. Tato aktivita probíhá v běžné třídě, žáky proto upozorníme na bezpečnost.

Tabulka 2. Symboly poměrů mezi hlavními větami.

+	Slučovací poměr
┌┐	Stupňovací poměr
×	Odporovací poměr
~	Vylučovací poměr
⇐	Příčinný poměr
⇒	Důsledkový poměr

Příklady souvětí: *Připravte si pomůcky a můžete začít. (slučovací). Chovej se tiše, nebo sem nechod'. (vylučovací). Balady bývají smutné, ba i tragické. (stupňovací). Rád si přečtu knihu, také rád listuji v časopisech. (slučovací). Otec spal, neboť byl z práce unavený. (příčinný). Odpoledne přijde návštěva, a proto musím uklidit. (důsledkový). Dostanu jedničku nebo dvojku. (slučovací). Venku byla zima, dokonce i sněžilo. (stupňovací). Nezlobím se, naopak jsem mile překvapený. (odporovací). Nerozuměl jsem mu, neumím totiž anglicky. (příčinný). Jsem dobrý v češtině i matematice. (slučovací). Buď půjdeme pěšky, nebo pojedeme autem. (vylučovací)*

Obrázek 19. Poměry mezi větami

SLOVESNÉ TŘÍDY

Doba trvání: 10 - 15 min.

Náročnost přípravy: ●●○

Učivo: Určování slovesných tříd.

Ročník: 8. a 9.

Pomůcky: Kartičky se slovesy.

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk, zdravotní tělesná výchova.

Provedení: Žáci sedí v lavici na židli. Výchozí pozicí je vzpřímený sed, paže volně podél těla. Vyučující stojí za žáky v zadní části třídy a v ruce má několik připravených karet se slovesy. Poslední žáci v řadě se otočí směrem k učiteli, ostatní se dívají stále vpřed na tabuli. Vyučující ukáže posledním žákům sloveso na kartičce, ti si jej přečtou a beze slova svému spolužákovi před sebou napíší na záda číslo slovesné třídy (Tabulka 3), ten jej zase napíše spolužákovi před sebou na záda a tímto způsobem stále pokračují až k prvnímu v řadě. Žák sedící na prvním místě pak vybíhá k tabuli a napíše na ni příslušné číslo. Po každém napsaném čísle si žáci, kteří seděli v první lavici, přesednou na konec řady a ostatní se posunou o jedno místo vpřed. Ten, kdo jako první napíše správnou slovesnou třídu, získává pro svou řadu bod. Řada s nejvíce body vítězí. Žáci mohou své určování ještě ústně doplnit o příslušný vzor slovesa.

Tabulka 3. Třídy a vzory sloves.

Třída	Vzor	
1.	-e	nese, bere, peče, maže, tře
2.	-ne	tiskne, mine, začne
3.	-je	kryje, kupuje
4.	-í	prosí, trpí, sází
5.	-á	dělá

Příklady sloves: dohlížel (IV., sází), učil (IV., prosí), dával (V., dělá), rostl (I., nese), přišel (I., umře), zarážel (IV, sází), kopal (I., bere), odejmul (II., začne), mohl (I., peče), usnul (II., mine), hnal (I., bral), vařil (IV., prosí), vládl (II., tiskne), ležel (IV., trpí), jel (I., nese), maloval (III., kupuje), ...